

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Снежана Христова Николова

на дисертационен труд на тема „Просоциалното поведение на учениците в гимназиален етап в контекста на общата подкрепа за личностно развитие в приобщаващото образование”

**за присъждане на образователна и научна степен „доктор” в област на висше образование 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2 Педагогика
(*Специална педагогика*)**

Докторант: Станислав Петров Пандин

Научен ръководител: доц. д-р Генчо Василев Вълчев

Със заповед № 4129/20.12.2022 г. на Ректора на ТрУ – Стара Загора съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема: „Просоциалното поведение на учениците в гимназиален етап в контекста на общата подкрепа за личностно развитие в приобщаващото образование” за придобиване на образователна и научна степен „доктор” в област на висше образование 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2. Педагогика, докторска програма Специална педагогика. Автор на дисертационния труд е Станислав Петров Пандин – докторант на самостоятелна форма на обучение. На първото заседание на научното жури, проведено на 21.12.2022 г., съм определена за рецензент.

Представеният за оценяване и изработване на рецензия комплект материали е в съответствие с изискванията на ЗРАСРБ и Правилника за развитие на академичния състав на ТрУ – Стара Загора. Освен дисертационния труд са приложени: Автореферат, списък на научните публикации по темата на дисертационното изследване и копия на самите публикации, справка за приносите и всички останали необходими документи (автобиография, заповеди за зачисляване и за отчисляване с право на защита, протоколи от изпити и др.).

Кратки биографични данни за докторанта

Станислав Пандин е завършил бакалавърска степен във Философски факултет на СУ „Св. Климент Охридски” със специалност Психология в периода 2000 – 2004 г. Има магистърска степен по детска и юношеска психология – диагностика и консултиране (2004 -2006 г.) и специализация – допълнителна професионална квалификация по психология и философски дисциплини (2011 – 2012 г.) от СУ „Св.

Климент Охридски”. В периода юни 2021 г. – ноември 2022 г. е докторант в самостоятелна форма на обучение по докторска програма Специална педагогика към катедра „Педагогически и социални науки” на Педагогически факултет на ТрУ – Стара Загора с научен ръководител доц. д-р Генчо Вълчев.

Докторант Станислав Пандин е заемал различни длъжности в своята професионална кариера, като към момента работи като кризисен психолог в Държавна агенция за закрила на детето и като детски психолог в ОДЗ „Здраве” – гр. София, член е на Секционната комисия на секция „Психология на развитието и образованието” към дружеството на психолозите в България, член на редакционната колегия на научно-методическото списание „Детска градина” към Педагогическо издателство „Образование” и член на Местна комисия за борба срещу противообществените прояви на малолетни и непълнолетни на район „Изгрев” и район „Сердика” – София. Преди това е работил като преподавател по психология и философски дисциплини, като детски и училищен психолог и педагогически съветник. Бил е още и репортер, редактор, журналист и PR експерт. В периода 2012 – 2018 г. е бил базов учител към Факултет по педагогика на СУ „Св. Климент Охридски”. От 2013 г. е хоноруван асистент във Философски факултет на СУ „Св. Климент Охридски”.

От цялостния образователен и професионален опит на Станислав Пандин като дългогодишен психолог и педагогически съветник в сферата на образованието, е видно че притежава солидна натрупана практика в работата с деца и юноши. Дейността му е свързана с разрешаването на проблемни ситуации, както и с осъществяване на по-добри междуличностни взаимодействия.

Актуалност на тематиката

Представеният дисертационен труд разглежда тема с особена значимост за педагогическата практика. Ориентиран е към проблеми и въпроси, които касаят важни детайли по отношение на образователните интервенции и подготовката на приобщаващата среда с цел както стимулиране на просоциално поведение, така и за формиране на алтруистични нагласи у ученици от прогимназиален етап в контекста на приобщаващото образование. В това отношение темата има необходимата научно-практическа значимост и е заявка за реални приноси в прецизирането на подходите и моделирането на условията, от които зависи формирането на алтруистични нагласи като детерминанти на просоциално поведение. *Актуалността на научния проблем* произтича и от парадигмата на приобщаващото образование в съвременните условия в България.

Познаване на проблематиката от докторанта

Станислав Пандин демонстрира задълбочено познаване на литературата по поставената в дисертационната разработка проблематика на национално и международно ниво. Докторантът е запознат със съвременната училищна образователна среда в България, както и с механизмите на общата подкрепа за личностно развитие в процеса на приобщаване.

Характеристика на дисертационната разработка

Дисертацията е с обем 218 страници, от които 185 страници основен текст, 11 страници с литература и 22 страници с приложения. Съдържа увод, четири глави, изводи, заключение и използвана литература от 58 източника на кирилица и 98 – на латиница. Онагледена е със 17 фигури. Към дисертацията има приложени 6 приложения, с включени 2 таблици, 3 бланки въпросник за алтруистични нагласи в юношеска възраст и 25 снимки.

Дисертацията е добре структурирана и в количествено и съдържателно отношение отговаря на изискванията за написване на подобен тип разработки. Представено е теоретико-приложно проучване с добре замислен и реализиран дизайн.

Уводът ни представя мотивацията на докторанта за избора на проблем и насочване на изследователските усилия към формирането на алтруистични нагласи и развиване на просоциално поведение като част от общата подкрепа за личностно развитие при ученици от гимназиален етап на обучение.

Още тук са изведени основните изследователски въпроси, методите на дисертационното изследване, обектът и предметът, целта със съответните подцели, задачите и хипотезата на изследване.

Селектираният в дисертацията теоретичен обзор е обособен в първите две глави и включва различни направления, школи и концепции, които представят основните понятия, както и образователната парадигма по отношение на приобщаващото образование.

В съдържателно отношение *първа глава* е демонстрация на информираност и познаване на съвременните постановки относно базисната научна проблематика, върху чиято основа в последствие е изградена концепцията на изследването:

- ✓ Дефиниране на основните понятия (емпатия, алтруизъм, просоциално поведение);
- ✓ Социализация и просоциално поведение на ученика.

Освен изясняване на основните понятия, докторант Пандин представя водещите теории за алтруизма в контекста на поведението, конкретизира нагласите и мотивите като детерминанти на просоциално поведение и осъществява аналитичен разбор на съществуващите теоретични възгледи за личността, мотивацията и поведението на учениците в гимназиален етап на обучение.

Поставен е специален фокус върху взаимосвързката между социализацията и просоциалното поведение, като на детайлен анализ са подложени възможностите на обучението, които формират просоциално поведение на личностно ниво и на ниво група. Обстойно е представена ролята на класа, на общуването, на семейството, училището и учителите като фактори за формиране на алтруистични нагласи. В отделни подпараграфи е изведена ключовата роля на чувствата и доверието в процеса на преподаване към развитие на просоциално поведение на учениците.

Втора глава се фокусира върху концептуалните основания за приобщаващото образование като възможност за социализация на учениците. Приобщаващото образование е представено като държавна образователна стратегия. Осъществен е функционален анализ на дейността на екипите за подкрепа на личностното развитие и на дейността на училищните психолози в процеса на приобщаващо образование. Особен акцент е поставен на реализирането на дейностите по обща и допълнителна подкрепа и на развитието на просоциално поведение като елемент на общата подкрепа при ученици от гимназиален етап.

Особено ценни и стойностни в дисертационния труд са дискусиата и изводите, които докторантът осъществява в края на теоретичните глави. Това е доказателство за сериозна експертиза и задълбоченост по поставените изследователски тези.

Третата глава представя прецизно структурирания дизайн на емпиричното изследване, базирано на добрата съгласуваност между формулираните в увода предмет, обект, цел, задачи и хипотеза. По този начин е зададена правилна ориентация към величините, критериите за оценка и съответните им показатели.

Изследването е проведено в три етапа със сериозна извадка от респонденти – в границите на 362 – 384 ученици от 8 до 12 клас. Проведената пряка групов авторска анкета „Въпросник за алтруистични нагласи в юношеска възраст” дава сведения за отношението на учениците към просоциалните действия и като цяло, към просоциалното поведение.

Чрез програмния продукт ANOVA и Excel е осъществен количествен и качествен анализ на получените резултати от пряката групов анкета. За целите на

изследването са сформирани и четири фокус групи от учители с различна квалификация за групово решаване на проблем в делова емпатична атмосфера. В резултат е осъществена оценка на конструирания модел за развиване на просоциално поведение. Извършен е качествен анализ на емпиричните данни и са заложили комплекс от мерки и активности за поощряване на просоциалното поведение в контекста на общата подкрепа за личностно развитие.

Получените резултати са интерпретирани с необходимата прецизност и задълбоченост. Налице са полезни за педагогическата практика находки, свързани с детайли и специфики, които имат отношение към усъвършенстване на обучителната технология и оформяне на нова визия за развиване на просоциално поведение.

Станислав Пандин заключава, че все още не са постигнати минимални изисквания за формиране на съответните нагласи у учениците от гимназиалния етап на училищно образование и приложението им в съответната среда.

В последната *четвърта глава* на дисертационния труд е представена характеристиката на емирико-теоретичния модел, състоящ се от осем основни фази. Коректно са описани както концептуалната и съдържателната рамка за развиване на просоциално поведение, така и процесуалната рамка на модела. Структурирано са предложени методите, формите, похватите и проактивните дейности на педагогическото взаимодействие.

Извършеният анализ дава основания на докторанта да направи достатъчно сериозни *изводи*, представени в научна дискусия след всяка глава на дисертационното изследване. Наред с това са изведени конкретни препоръки към практиката по отношение създаване на просоциални ситуации, които да кореспондират с учебното съдържание, участие в помощни инициативи, организиране на свободното време на учениците, изграждане на умения за планиране и организиране на самостоятелната им дейност и пр.

Докторантът поставя на вниманието ни констатацията, че чрез усъвършенстване на механизмите на общата подкрепа за личностно развитие, оптимизация на часа на класа и на съществуващите комуникационни ресурси е възможно да се създадат предпоставки за рефлексия на дейността на учениците.

Обобщавайки резултатите от проведеното проучване, Станислав Пандин потвърждава изследователската хипотеза. Стига до заключението, че е наложително да се въведат образователни стандарти с акцент върху личностните и ценностните компетентности на ученика, за да се стимулира социалната интеракция и

просоциалното поведение, което като краен резултат ще формира алтруистични нагласи.

Приноси на дисертационния труд

Представените в дисертацията научно-теоретични и научно-приложни приноси са релевантни на съдържанието на изследването. Особено важни за образователната практика са приносите, свързани с разработване на емирико-теоретичен модел за развиване на просоциално поведение на учениците от гимназиалния етап (от научно-теоретическите приноси) и извършване на контент-анализ на социалната интеракция и комуникацията като приобщаващи и интерактивни процеси за формиране на алтруистични нагласи и развиване на просоциално поведение, както и представяне на лична рефлексивна техника в план – формиране на просоциално поведение на ученици от гимназиален етап на училищно образование (от научно-приложните приноси).

Отчетените приноси са реални и автентични. Направени са констатации, които имат своето приложение по отношение на степента на формиране на алтруистични нагласи и на оптималното стимулиране на просоциална активност на ученици от гимназиален етап.

Това прави приносите на дисертационния труд особено значими, тъй като именно чрез усъвършенстване на механизмите на общата подкрепа за личностно развитие (чрез гъвкави и иновативни стандарти) може да се оптимизират личностните компетентности на учениците и да се стимулира социалната интеракция за формиране на алтруистични нагласи.

Лично участие на докторанта

Смятам, че проведеното дисертационно изследване, получените резултати и формулираните приноси и изводи са лична заслуга на докторанта. Ясно се разпознават стилът на изразяване и авторовата позиция, подкрепена с емоционална ангажираност.

Автореферат и публикации

Авторефератът е разработен според изискванията. Той е в съответствие със съдържанието на дисертацията и отразява основните теоретични основания за направеното изследване, както и структурата на осъщественото проучване. Направен е добър баланс между описание и данни.

Публикациите, приложени към дисертационната разработка напълно кореспондират с проблематиката на дисертационното проучване. Те са общо 6, от които 2 са под печат, 4 са самостоятелни и 2 – в съавторство с научния ръководител.

Публикувани са в Годишник на Тракийския университет, Студентски алманах на Тракийския университет и в списания „Предучилищно и училищно образование”, „Философия” и „Терени” в периода 2021 – 2022 г.

Препоръки

Категорично препоръчвам на докторант Пандин да публикува резултатите от дисертационното изследване във вид на монографичен труд, който ще е особено необходим и полезен на всички учители и педагогически специалисти, прилагащи обща и допълнителна подкрепа съгласно Наредбата за приобщаващото образование.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд на тема **„Просоциалното поведение на учениците в гимназиален етап в контекста на общата подкрепа за личностно развитие в приобщаващото образование”** с автор **Станислав Петров Пандин** отговаря на изискванията за написване на подобен род научни трудове. Той съдържа *научно-теоретични и научно-приложни постановки, които представляват принос за науката и практиката* и отговарят на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България и Правилника за неговото приложение.

Текстът на дисертационния труд показва, че докторант Пандин притежава компетентности за научно-теоретическото обосноваване на дисертабилен проблем и неговото експериментално разработване чрез релевантен инструментариум, както и за формулиране на научно обосновани изводи и заключения.

Поради гореизложеното, уверено давам своята **положителна оценка** за дисертационния труд, автореферата и научните публикации и **предлагам на Уважаемото Научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор”** на ТрУ – Стара Загора в областта на висше образование 1. Педагогически науки, Професионално направление 1.2. Педагогика (*Специална педагогика*) на **Станислав Петров Пандин**.

07.02.2023 г.

гр. Шумен

Рецензент:

проф. д-р Снежана Николова